

نقش نمود فعل در ترجمه ساختارهای بیان نهی و تحذیر از زبان روسی به فارسی

آبتین گلکار^{۱*}، محمدرضا محمدی^۲، روح‌الله جعفرزاده^۳

۱. استادیار گروه زبان روسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. استادیار گروه زبان روسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد گروه زبان روسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

دریافت: ۸۹/۱۱/۴

پذیرش: ۹۰/۲/۱۳

چکیده

در زبان روسی برای بیان نهی، تحذیر، منع و ... ساختارهای مختلفی به کار می‌رود که هر یک ویژگی‌های معنایی ظریف و متفاوت دارند. کاربرد نمود فعل (مطلق و استمراری) نیز در هر یک از این ساختارها تابع قواعد دستوری خاصی است که عدم رعایت آن‌ها به اشتباهات دستوری یا معنایی خواهد انجامید. از آنجاکه مقوله نمود فعل، به آن شکل که در زبان روسی وجود دارد، در زبان فارسی دیده نمی‌شود، کاربرد آن همواره برای زبان‌آموزان ایرانی با دشواری همراه است. هدف از نگارش مقاله حاضر است که با طبقه‌بندی ساختارهای بیان نهی و تحذیر و بررسی نمود فعل در هر یک از آن‌ها تفاوت‌های معنایی این ساختارها روشن شود و بر این اساس بهترین روش برای معادل‌یابی نحوی و ترجمه هر ساختار ارائه شود، به ویژه آنکه در هر دو زبان روسی و فارسی، برخی از این ساختارها از لحاظ فرم و ظاهر، نهی به شمار نمی‌آیند و معنای نهی و تحذیر را از طریق دیگر ساختارهای نحوی به شنونده منتقل می‌کنند.

واژگان کلیدی: نمود فعل، نهی، تحذیر، نفی، وجه امری.

Email: golkar@modares.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

آدرس مکاتبه: تهران، تقاطع بزرگراه جلال آل احمد و شهید چمران (گیشا)، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی،

گروه زبان روسی، صندوق پستی: ۱۳۹-۱۴۱۱۵.

۱. مقدمه

حوزه معنایی مرتبط با مفهوم نهی و تحذیر، در دستور زبان روسی به صورت سنتی به هنگام تحلیل جملات انگیزشی یا وجه امری، به عنوان جنبه‌ای خاص (نفی) از مقوله‌های بیان‌شده مورد بررسی قرار می‌گیرد، اما باید به این نکته توجه کنیم که ساختارهای لغوی-معنایی بسیار متنوعی نیز وجود دارند که همین مفهوم را بدون وجود وجه امری و در جملاتی که شکل انگیزشی ندارند بیان می‌کنند.

از سوی دیگر، در این‌گونه ساختارها معمولاً نمود^(۱) فعل روسی در جملات مثبت و منفی تغییر می‌کند و جمله، بسته به نمود فعل مفاهیم مختلفی به خود می‌گیرد. به همین دلیل شرایط فراگیری این مبحث برای زبان‌آموزان ایرانی که در زبان مادریشان مقوله نمود فعل وجود ندارد، سخت‌تر است. انتخاب اشتباه نمود فعل ممکن است باعث بروز اشتباهات لغوی-معنایی شود و جمله مفهوم نادرستی را منتقل کند؛ به همین دلیل ضرورت بررسی دقیق ظرافت‌های لغوی-معنایی ساختارهای بیان‌شده و تطابق آن‌ها با زبان فارسی کاملاً احساس می‌شود.

بر اساس این فرضیه‌ها، در این مقاله کوشیده‌ایم تا به این پرسش اصلی پاسخ دهیم که نمود فعل در ساختارهای بیان مفاهیم منع و تحذیر در زبان روسی چه نقشی دارد و هنگام ترجمه به زبان فارسی چگونه بروز می‌یابد؟

در این مقاله نخست سعی کرده‌ایم بر مبنای پژوهش‌های زبان‌شناسان روس، مانند کاراوانوف، پولکینا، اسکواتسوا و دیگران، یک طبقه‌بندی کاربردی از ساختارهای مختلف دارای مفاهیم منع و تحذیر ارائه کنیم و سپس با استفاده از روش تطبیق معنایی- نحوی میان زبان‌های فارسی و روسی، در هر مورد با توجه به نقش نمود فعل، بهترین شیوه را برای بیان این ساختارها به زبان فارسی ارائه کنیم. حاصل مقاله می‌تواند برای مدرسان و زبان‌آموزان ایرانی، هنگام آموزش مقوله نمود فعل قابل‌استفاده باشد.

۲. پیشینه تحقیق

در ایران تاکنون کتاب یا مقاله‌ای درباره ساختارهای نهی و تحذیر و نقش نمود فعل در آن‌ها نوشته نشده است. البته کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های مختلفی درباره نمود فعل وجود دارد که برخی از ساختارهای رایج نهی و تحذیر در آن‌ها، در میان سایر موضوعات، مورد بررسی

قرار گرفته‌اند. در میان آن‌ها می‌توان به کتاب **نمود فعل: قواعد و کاربرد** (زهرایی، سیدوروا، ۱۳۸۷: ۶۲-۶۶، ۱۱۸-۱۲۲، ۱۴۵-۱۵۱). پایان‌نامه مهدی حسن‌نژاد با عنوان «بررسی مقایسه‌ای مقوله گونه فعل در زبان‌های روسی و فارسی» (دانشگاه تهران، ۱۳۸۳) و... اشاره کرد. در این نوشته‌ها نمود فعل روسی به صورت کلی مورد بحث قرار گرفته و از این‌رو امکان پرداختن به همه موارد ریز و جزئی و استثنائات وجود نداشته است؛ از جمله در مورد ساختارهای منع و تحذیر، بیشتر تنها موارد شناخته‌شده‌ای مانند ساختارهای همراه با واژه НЕЛЬЗЯ، مصدرهای نفی و فعل امر منفی (نهی) مورد بررسی قرار گرفته‌اند، درحالی‌که همان‌گونه در مقاله حاضر نشان داده شده است، در زبان روسی ساختارهای متنوع دیگری نیز برای بیان منع و تحذیر به کار می‌روند که انتخاب نمود فعل در آن‌ها برای انتقال درست معنا اهمیت دارد. حتی در به کار بردن ساختارهای شناخته‌شده نیز گاه به موارد استثنایی و نکات ریزی برخورد می‌کنیم که به دلیل تخطی از اصول کلی معمولاً در کتاب‌ها به آن‌ها پرداخته نمی‌شود، ولی شناختشان برای زبان‌آموز ضروری به نظر می‌رسد؛ مانند استفاده از فعل مطلق به شکل امر منفی، تفاوت ساختارهای همراه با НЕЛЬЗЯ با عبارات دارای مصدر منفی و...

۳. طبقه‌بندی ساختارهای بیان نهی و تحذیر

در این پژوهش تلاش شد با مطالعه منابع گوناگون روسی، همه ساختارهای نحوی و معنایی گوناگونی که به نوعی مفهوم نهی و تحذیر را بیان می‌کنند، گردآوری و طبقه‌بندی شوند. سپس این مسئله بررسی شد که کاربرد نمود فعل در هر یک از این ساختارها به چه شکل است؛ به عبارت دیگر در هر ساختار باید از فعل مطلق^۱ استفاده کرد یا استمراری^۲، و اگر هر دو حالت امکان دارد، چه ظرافت‌های معنایی در هر مورد نهفته است.

۳-۱. فعل امر منفی ساده

ابتدایی‌ترین شکل ساختارهای مورد مطالعه در مقاله حاضر، ترکیب فعل روسی در وجه امری^۳ با جزء منفی‌ساز НЕ است که در آن معمولاً افعال استمراری مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ حتی اگر صحبت در مورد عمل کوتاه‌مدتی باشد که یکبار انجام می‌شود و در

1. perfective; совершенный
2. imperfective; несовершенный
3. imperative; повелительное наклонение

جمله متناظری که ادات نفی ندارد، فعل مطلق به کار رود (پولکینا، ۱۹۶۸: ۳۳۲). این ساختار عدم‌نیاز به انجام عمل یا نهی از آن را نشان می‌دهد.

در زبان فارسی برای بیان این مفهوم، فعل نهی (وجه منفی فعل امری ساده) به کار می‌رود. اگرچه در زبان روسی نمود فعل در وجه امری منفی و مثبت تغییر می‌کند، ولی این تغییر در زبان فارسی به هیچ شکل نمود پیدا نمی‌کند و ترجمه افعال استمراری (НСВ) و مطلق (СВ) به زبان فارسی در چنین موقعیت‌هایی یکسان است:

این کتاب را بخر. **Купи** эту книгу. (СВ)

این کتاب را نخر. **Не покупай** эту книгу. (НСВ)

۱-۳. فعل امر منفی در مفهوم تحذیر

مواردی در زبان روسی وجود دارند که فعل امر منفی مطلق برای بیان تحذیر و احتیاط از انجام عمل نامطلوبی به کار می‌رود که ممکن است خارج از اراده شخص به وقوع بپیوندد و لازم است از آن اجتناب شود (اسکوارتسوا، ۲۰۰۳: ۷۷): به عنوان مثال، ترکیب جزء **не** با فعل امر استمراری **опаздывать** (!**не опаздывайте**) فقط درخواست دیرنکردن را بیان می‌کند، در صورتی که ترکیب جزء **не** با نمود مطلق همین فعل (!**не опоздайте**) علاوه بر درخواست دیرنکردن، بیان‌کننده مفهوم تحذیر نیز هست، یعنی احتمال خطای مخاطب در اینجا بیش از حالت قبل است و گوینده با تأکید بیشتری او را از انجام کار بر حذر می‌دارد (کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۳۱).

برای بیان ساختار متناظر **не + СВ** در زبان فارسی، می‌توان همان‌گونه که در زبان روسی نیز مشاهده می‌شود، از افعال تحذیری مانند «بپا»، «مواظب باش»، «حواست باشد»، «دقت کن» و... استفاده کرد. این افعال توجه مخاطب را به عملی که ممکن است از روی بی‌دقتی انجام دهد، جلب می‌کنند. در زبان فارسی، به‌ویژه در محاوره، معمولاً در چنین جملاتی پسوند تحذیری «ی» به فعل اضافه می‌شود. برای مثال:

Мы ждём вас в семь часов. Не опаздывайте! (НСВ)

ما ساعت هفت منتظر شما هستیم. **دیر نکنید!**

(Смотри) **не опоздай** завтра на лекцию! Ты уже четыре раза опоздал на этой неделе! (СВ)

(مراقب باش) سر کلاس **دیر نکنی!** این هفته چهار بار دیر کرده‌ای.

Не ставь чайник: мы не собираемся пить чай. (НСВ)

قوری را **نگذار!** ما قصد نداریم چای بنوشیم.

(СВ) **не поставь** на газ пустой чайник, как ты сделал в прошлый раз! (СВ)
(حواست باشد) مانند دفعه قبل قوری خالی را روی گاز نگذاری.

Не спи за рулём: это очень опасно! (НСВ)

پشت فرمان نخواب! این کار خیلی خطرناک است.

(СВ) **не заспи** за рулём, а то опять во чтонибудь врежешься! (СВ)

(مواظب باش) پشت فرمان نخوابی! و گرنه دوباره با چیزی تصادف می‌کنی.

۲-۱-۳. فعل امر منفی برای بیان عمل اتفاقی و نامطلوب

همچنین فعل امر منفی مطلق روسی در مورد عملی به کار می‌رود که یک عمل اتفاقی ناخواسته و غیرعمدی محسوب می‌شود و گوینده شخص را از انجام آن برحذر می‌دارد؛ به عنوان مثال، در جمله **не обожгись**; чай горячий (نسوزی؛ چای داغ است) فعل مطلق به کار می‌رود، زیرا «سوختن» ممکن است فقط به صورت اتفاقی، غیرارادی و غیرعمدی اتفاق بیفتد؛ در حالی که در جمله **не открывай** форточку: сегодня холодно (پنجره کوچک را باز نکن؛ امروز هوا سرد است) از فعل استمراری استفاده می‌شود، زیرا پنجره را نمی‌توان بی‌اختیار باز کرد؛ این یک عمل آگاهانه و ارادی است (علیاری، ۲۰۰۷: ۲۸-۲۹).

تفاوت ساختار **не + СВ** در این جملات با جملات گروه پیشین این است که در مثال‌های قبلی، گوینده مخاطب را از تکرار عملی بر حذر می‌دارد که در گذشته روی داده است، در حالی که در این جملات او را از انجام عملی اتفاقی و غیرارادی بر حذر می‌دارد. برای بیان ساختار حاضر در زبان فارسی می‌توان از افعال تحذیری به همان شکل گروه قبلی نیز استفاده کرد:

Не упади: на улице скользко. (СВ)

(مواظب باش) نیفتی، خیابان لغزنده است.

Не перепутай номера телефонов: они очень похожие. (СВ)

(مواظب باش) شماره تلفن‌ها را قاطی نکنی، آن‌ها به هم خیلی شبیه‌اند.

باید گفت که در وجه امری منفی فعل مطلق روسی در این معنا، بیشتر افعالی مورد استفاده قرار می‌گیرند که مفهوم لغوی منفی دارند؛ مانند شکستن، سوزاندن، کثیف کردن، افتادن، شکستن، انداختن، گم کردن، مریض شدن، سرماخوردن و... . فهرستی از این‌گونه افعال در کتاب آموزشی ا.و. آرکادیف با نام *دستور زبان روسی برای زبان‌آموزان خارجی* گنجانده شده است (آرکادیف، ۱۹۹۸: ۱۰۹).

۳-۱-۳. فعل امر منفی نشان‌دهنده بی‌تفاوتی گوینده

چنانکه گفته شد، ترکیب جزء منفی‌ساز *не* با فعل امر مطلق روسی مفهوم تحذیر را بیان می‌کند و به همین دلیل در جایی که مفهوم تحذیر از جمله برداشت نمی‌شود، نباید از شکل منفی فعل امر مطلق استفاده کرد؛ به عنوان مثال، در پاسخ به عبارت *Я не дам тебе свой номер телефона* (من شماره تلفن خود را به تو نمی‌دهم) که در آن فعل مطلق به کار رفته است، نباید از فعل مطلق «*Не дай!*» استفاده کرد، زیرا در اینجا مفهوم تحذیر بیان نمی‌شود و پاسخ صحیح چنین است: *(НСВ) Не давай!* (کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۳۹-۱۴۰).

در اینجا امر منفی استمراری نشان‌دهنده بی‌تفاوتی گوینده نسبت به انجام عمل توسط مخاطب است. بسیاری از اوقات در زبان روسی در ساختار حاضر جزء *ну* برای تأکید بیشتر بر این بی‌تفاوتی به کار می‌رود.

در زبان فارسی این مفهوم بی‌تفاوتی را می‌توان با فعل نهی که در محاوره با آهنگی خاص ادا می‌شود و تکیه روی پیشوند منفی‌ساز «ن» می‌افتد یا واژه «خوب» که از لحاظ معنایی معادل جزء *ну* است، بیان کرد.

Я не скажу тебе, как меня зовут. – (Ну) не говори! (НСВ)

– من به تو نمی‌گویم اسمم چیست. – (خوب) نگو!

Я не пойду с тобой в кино. – (Ну) не ходи! (НСВ)

– من با تو به سینما نمی‌آیم. – (خوب) نیا!

۳-۱-۴. فعل امر منفی بیان‌کننده خواهش

برخلاف حالت پیش، اگر گوینده از تهدید انجام‌شده در مورد خود بترسد و درخواست عدم‌انجام آن را داشته باشد، در این صورت فقط استفاده از فعل استمراری امکان‌پذیر است.

- *Я скажу (СВ) вашему научному руководителю, что вы совсем не занимаетесь диссертацией.*

- *Пожалуйста, не говорите!* (НСВ)

– من به استاد راهنمای شما خواهم گفت که شما اصلاً روی پایان‌نامه‌تان کار نمی‌کنید.

– خواهش می‌کنم نگوئید.

در مثال بالا استفاده از فعل مطلق «*Пожалуйста, не скажите!*» کاملاً غیرممکن است

(کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۴۴).

در این حالت، فعل امر منفی استمراری اغلب با کلمات و ترکیباتی مانند пожалуйста (لطفاً، خواهش می‌کنم) همراه می‌شود که بیانگر خطاب و درخواست محترمانه هستند.

– Мы закроем ваш магазин. – **Не закрывайте!** (НСВ)
 – ما مغازه شما را خواهیم بست. – خواهش می‌کنم نبندید!

– Я дам вам домашнее задание на каникулы. – (Пожалуйста), **не давайте!** (НСВ)
 – من برای تعطیلات به شما تکلیف منزل خواهم داد. – لطفاً ندهید!

همان‌گونه که در مثال‌های بالا می‌بینیم در زبان فارسی برای انتقال معنی خواهش در چنین ساختارهایی که در زبان روسی از طریق نمود فعل (استمراری) مورد تأکید قرار می‌گیرد، باید از کلماتی کمک گرفت که بیانگر خواهش مؤدبانه گوینده از مخاطب هستند؛ مانند لطفاً خواهش می‌کنم. این گونه کلمات در زبان روسی به صورت عنصری اختیاری به کار می‌روند و نبودن آن‌ها معنای خواهش را از عبارت سلب نمی‌کند، درحالی‌که در زبان فارسی در صورت عدم استفاده از آن‌ها، جمله لحن امر و دستور به خود می‌گیرد که با معنای آن در روسی مغایرت دارد.

۲-۳. ساختارهای تحذیر با فعل **МОЧЬ** (توانستن)

پیش‌تر گفتیم که ترکیب جزء منفی‌ساز **не** با فعل امر مطلق روسی، مفهوم تحذیر در مقابل عمل اتفاقی و غیرعمدی را بیان می‌کند. همین مفهوم را می‌توان از طریق ترکیب زمان حال فعل **МОЧЬ** (توانستن) با مصدر نمود مطلق برخی از فعل‌های دال بر اعمال غیرعمدی نیز بیان کرد.

به عنوان مثال، در جمله **Ты можешь заблудиться (СВ) в незнакомом городе** (ممکن است در شهر غریب گم شوی؛ تحت‌اللفظی: می‌توانی راحت را گم کنی) مشخص است که گوینده اجازه گم‌شدن را بیان نمی‌کند، بلکه در مورد احتمال وقوع عملی ناخواسته به مخاطب هشدار می‌دهد. در اینجا می‌توان عبارت **вы можете заблудиться** را با ترکیب جزء منفی‌ساز **не** با امر فعل مطلق جایگزین کرد و معنا تقریباً تغییر نمی‌کند (کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۳۴):

Вы можете заблудиться = не заблудитесь!

ممکن است گم شوید = (مراقب باشید) گم نشوید!

ساختار **СВ инфинитив + можешь (можете)** در زبان فارسی به کمک ترکیب کمکی «ممکن است» در ترکیب با فعل اصلی در وجه التزامی^۱ بیان می‌شود. ساختار معادل

1. subjunctive; сослагательное наклонение

можешь (можете) + инфинитив СВ ساختار СВ императив + не است که در بالا ذکر شد. به همین ترتیب، در زبان فارسی نیز ساختار منفی با افعال تحذیری، مترادف است با ترکیب «ممکن است» با فعل اصلی که مفهوم عمل غیر عمدی دارد.

Здесь темно: иди осторожно, ты можешь упасть! (= не упади!) (СВ)

اینجا تاریک است: با احتیاط برو، ممکن است بیفتی! (= بپا نیفتی!)

Не пей холодное молоко, ты можешь простудиться! (= не простудись!) (СВ)

شیر سرد ننوش، ممکن است سرما بخوری! (= مواظب باش سرما نخوری!)

لازم است به این نکته توجه کنیم که فعل опоздать در اینجا ویژگی منحصر به فردی دارد، چون می‌توان آن را هم عمل عمدی تلقی کرد و هم عمل غیر عمدی؛ به عبارت دیگر، این فعل در ترکیب با زمان حال فعل мочь اصولاً می‌تواند هم مفهوم اجازه را بیان کند و هم مفهوم تحذیر را (کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۳۴-۱۳۵).

در زبان فارسی ساختار اخیر در مفهوم اجازه داشتن، به جای ترکیب «ممکن است»، با استفاده از فعل کمکی توانستن ترجمه می‌شود. برای مثال:

– Я приду на заседание кафедры после лекции, поэтому, возможно, я немного опоздаю.

– Ничего страшного, можете опоздать (мочь + СВ به معنای اجازه).

– من فردا بعد از درس به جلسه می‌آیم، به همین دلیل ممکن است کمی دیر بیایم.

– مهم نیست، می‌توانید دیر کنید.

ولی دو جمله زیر مفهوم تحذیر را می‌رساند:

– Вы до сих пор в буфете? Лекция начинается через минуту, вы можете опоздать! (мочь + СВ به معنای تحذیر).

شما هنوز در بوفه هستید؟ درس یک دقیقه دیگر شروع می‌شود. ممکن است دیر کنید.

(= دیر نکنید!)

۳-۳. ساختارهای حاوی нельзя

روش دیگر برای بیان نهی از انجام عمل در زبان روسی، ساختارهای حاوی واژه нельзя در نقش خبر هستند. پس از нельзя شکل مصدری فعل هم به صورت مطلق به کار می‌رود، هم به صورت استمراری. زمانی که нельзя با مصدر مطلق ترکیب می‌شود، مفهوم عدم امکان انجام عمل را بیان می‌کند، ولی افعال استمراری پس از нельзя زمانی به کار می‌روند که

مفهوم مجاز نبودن و منع از انجام عمل را بیان کنند. (پولکینا، ۱۹۶۸: ۳۲۰-۳۲۱).
 برای بیان ساختار **нельзя + НСВ** در مفهوم منع، در زبان فارسی معمولاً ترکیب فعل کمکی «نباید» و فعل اصلی به کار می‌رود که مفهوم مجاز نبودن انجام عمل را بیان می‌کند، در حالی که ترکیب **нельзя** با فعل مطلق در ترجمه به کمک کلمات «نمی‌توان» و «نمی‌شود» بیان می‌شود که مفهوم عدم امکان انجام عمل را می‌رساند.

Нельзя включать телевизор: ребёнок только что заснул. (НСВ)

تلویزیون را نباید روشن کرد: بچه همین الان خوابید.

Нельзя включить телевизор: в доме нет электричества. (СВ)

تلویزیون را نمی‌شود روشن کرد: در خانه برق نیست.

Нельзя закрывать дверь: в комнате душно. (НСВ)

در را نباید بست: هوای اتاق خفه است.

Нельзя закрыть дверь: у нас нет ключа. (СВ)

در را نمی‌شود بست: ما کلید نداریم.

۳-۴. ساختارهای حاوی نفی با مصدر

برای بیان مفهوم ممنوعیت، همچنین می‌توان از ترکیب مصدر استمراری روسی با جزء منفی‌ساز **не** استفاده کرد. چنین ساختاری تأکید بیشتری دارد و نسبت به ساختارهای حاوی **нельзя** منع را به شکل قاطعانه‌تری بیان می‌کند. زمانی که مفهوم ممنوعیت با ترکیب مصدر استمراری با جزء منفی‌ساز **не** بیان می‌شود، مصدر اغلب در پایان جمله قرار می‌گیرد (کاراواونوف، ۲۰۰۳: ۱۲۷).

برای بیان ساختار روسی **НСВ + инфинитив** **не** در زبان فارسی معمولاً ترکیب «ممنوع است» به کار می‌رود که نهی از انجام عمل را بیان می‌کند. برای بیان نهی با قاطعیت بیشتر از قیود منفی مانند «مطلقاً» و «اکیداً» استفاده می‌شود. در این حالت عمل نهی شده به شکل مصدر به کار می‌رود و منع و نهی، قاطعیت بیشتری دارد (مشکاة‌الدینی، ۱۳۸۷: ۲۱۳).

В чужие огороды не лазить! (инф. НСВ в конце предложения)

داخل شدن به باغچه دیگران ممنوع است!

Нельзя лазить в чужие огороды. (нельзя + инф. НСВ)

به باغچه دیگران نباید داخل شد.

Из реки воду не пить! (инф. НСВ в конце предложения)

آب خوردن از رودخانه ممنوع است!

Нельзя пить воду из реки. (нельзя + инф. НСВ)

از رودخانه نباید آب خورد.

Не курить! (НСВ)

سیگار کشیدن (اکیداً) ممنوع!

Не входить! (НСВ)

ورود (اکیداً) ممنوع!

در عین حال ترکیب مصدر مطلق با جزء منفی ساز *не*، مفهوم عدم امکان انجام عمل را بیان می‌کند و در زبان فارسی توسط کلمات کمکی «نمی‌توان»، «نمی‌شود» بیان می‌شود. باید یادآور شدیم که این مصدرهای منفی روسی تقریباً مترادف ساختارهای حاوی *нельзя* هستند، ولی نسبت به آن‌ها قطعیت بیشتری دارند. برای بیان این تفاوت ظریف معنایی در زبان فارسی، باید از قیدهای بیانگر قطعیت، مانند «اکیداً»، «به هیچ وجه»، «مطلقاً» و مانند آن، استفاده کرد.

Эти яблоки **не сорвать**: они висят слишком высоко. (СВ با قطعیت)
این سیب‌ها را به هیچ وجه نمی‌توان چید: آن‌ها خیلی بالا هستند.

Нельзя сорвать эти яблоки: они висят слишком высоко. (СВ عدم امکان انجام عمل)
این سیب‌ها را نمی‌توان چید: آن‌ها خیلی بالا هستند.

Яблоки **не срывать**! (НСВ منع با قطعیت)

چیدن سیب (اکیداً) ممنوع است!

Нельзя срывать яблоки (НСВ منع)

سیب‌ها را نباید چید!

بدین ترتیب برای بیان تفاوت معنایی که در ساختارهای حاوی *нельзя* و ساختارهای مصدر منفی روسی از طریق مقوله گرامری نمود فعل بیان می‌شود (معنای عدم امکان انجام عمل یا منع از انجام عمل)، در زبان فارسی نیازمند ابزارهای واژگانی مانند افعال یا قیود کمکی هستیم.

۳-۵. ساختارهای دارای جملات بدون شخص

روش دیگر برای بیان نامطلوب بودن انجام عمل در زبان روسی استفاده از عبارات بدون

شخص:

(не надо, не нужно, не стоит, не следует, не подобает, не рекомендуется, запрещается, запрещено, противопоказано, не к лицу, не полагается, не обязательно, не приказано, не время)

و همچنین برخی از افعالی است که به شکل صیغه‌های شخصی صرف می‌شوند و با جزء منفی‌ساز *не* مفهوم مشابهی را بیان می‌کنند (*не советую/не советуем, не рекомендую /не рекомендую*). پس از این ترکیب‌ها همیشه نمود استمراری افعال مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ حتی در جمله مثبت بدون جزء *не* باید از فعل *СВ* استفاده کرد (پولکینا، ۱۹۶۸: ۳۲۰؛ کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۶). در زبان فارسی در چنین مواردی افعال کمکی معادل (لازم نیست، شایسته نیست، ارزش ندارد، نباید، توصیه نمی‌شود) به همراه فعل اصلی در وجه التزامی استفاده می‌شود. در اینجا در ترجمه افعال مثبت و منفی استمراری و مطلق به زبان فارسی تفاوت محسوسی دیده نمی‌شود؛ به عبارت دیگر، تفاوت دستوری در نمود فعل جملات روسی در زبان فارسی منعکس نمی‌شود.

Этот фильм интересный, его **стоит посмотреть**. (СВ)

این فیلم جالب است، ارزش تماشا کردن دارد.

Этот фильм неинтересный, его **не стоит смотреть**. (НСВ)

این فیلم جالب نیست، ارزش تماشا کردن ندارد.

Сейчас **не время обижаться**. (НСВ)

الان وقت رنجیدن نیست (= نباید رنجید).

Не разрешается **уходить** из корпуса. (НСВ)

خروج از ساختمان مجاز نیست (= نباید خارج شد)

علاوه بر این، مصدر *СВ* با کلمه *зачем?* که با مصدر به کار می‌رود، ترکیب نمی‌شود و معمولاً رابطه منفی نسبت به انجام عمل را بیان می‌کند؛ به عنوان مثال، جمله *НСВ Зачем порить?* از لحاظ دستوری صحیح و جمله *СВ Зачем попорить?* نادرست است (کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۷). ساختارهای مشابه با کلمه *зачем* به کمک کلماتی مانند «برای چه» و «چه لزومی دارد» به زبان فارسی ترجمه می‌شوند و همانند زبان روسی، بیانگر رابطه منفی گوینده نسبت به انجام عمل هستند و با وجود ظاهر پرسشی، معنای منع و تحذیر دارند.

Зачем заказывать обед в таком дешёвом ресторане? (= не надо заказывать) (НСВ)

برای چه باید در چنین رستوران ارزان‌قیمتی ناهار سفارش داد؟ (= نباید سفارش داد)

نکته شایان توجه دیگر، به ساختارهای حاوی عبارت‌های *надо не* و *нужно не* مربوط می‌شود

که معمولاً به همراه مصدر مطلق به کار می‌روند. مصدر مطلق در این مورد برای یادآوری در مورد حادثه‌ای که در آینده اتفاق خواهد افتاد به کار می‌رود و اهمیت آن را نشان می‌دهد (کاراوانوف، ۲۰۰۳: ۱۹). در زبان فارسی هر دو ساختار *не надо (не нужно) не надо* و *надо не (нужно не) надо* به یک شکل و به کمک واژه «نباید» یا کلمات مترادف، آن ترجمه می‌شود.

Не надо звонить ей домой: её это нервирует. (НСВ)

نباید به خانه او زنگ زد: این کار او را عصبانی می‌کند.

У этой команды очень сильный центрфорвард: **надо не дать** ему сыграть. (СВ)

این تیم نوک‌حمله نیرومندی دارد: نباید به او فرصت بازی کردن داد.

لازم است به این نکته توجه کنیم که کلمات بدون شخص مشابه در جملات سؤالی با جزء *ли* با مصدر مطلق به کار می‌روند (اسکوارتسوا، ۲۰۰۳: ۹۲). این تفاوت گرامری به هنگام ترجمه از زبان روسی به زبان فارسی منعکس نمی‌شود. جملات زیر را مقایسه کنید:

Не нужно брать плащ, сегодня хорошая погода. (НСВ)

لازم نیست بارانی برداشت، امروز هوا خوب است.

Не нужно ли взять плащ? По моему, будет дождь. (СВ)

لازم نیست بارانی برداشت؟ به نظرم باران خواهد آمد.

۴. نتیجه‌گیری

براساس تحلیل انجام‌شده می‌توان به این نتیجه رسید که برای ترجمه ساختارهای دارای مفهوم نهی و تحذیر از روسی به فارسی، بسته به نمود فعل روسی باید از روش‌های مختلفی استفاده کرد. مهم‌ترین نکاتی که باید به آن‌ها در مورد نمود فعل توجه کرد، چنین است:

۱. نمود فعل معمولاً به هنگام نهی و تحذیر می‌تواند معنی کل جمله را عوض کند:

الف) با شکل ساده فعل امر منفی معمولاً فعل استمراری به کار می‌رود. در صورت استفاده از فعل مطلق، جمله، معنای تکمیلی تحذیر به خود می‌گیرد. در این مورد برای ترجمه به زبان فارسی باید از کلمات کمکی، از قبیل فعل‌های تحذیری استفاده کرد.

ب) در ساختارهایی که با کلمه *нельзя* یا مصدر به کار می‌روند، فعل مطلق مفهوم عدم‌امکان انجام عمل را بیان می‌کند، در حالی که فعل استمراری نشانگر مفهوم منع از انجام عمل است. این تفاوت معنایی که در زبان روسی از طریق ابزار گرامری نمود فعل، بروز می‌کند، در زبان فارسی باید به روش لغوی نمایانده شود، یعنی با استفاده از کلمات و ترکیبات مختلف برای ساختارهای مطلق و استمراری روسی.

۲. در برخی از ساختارهای زبان روسی، هنگام بیان نهی و تحذیر فقط باید از یک نمود خاص فعل (مطلق یا استمراری) استفاده کرد؛ برای مثال در ساختارهای حاوی فعل *мочь* فقط مصدر مطلق به کار می‌رود و در ساختارهای بدون‌شخص فقط مصدر استمراری. شناخت این ساختارها برای زبان‌آموزان ایرانی، به‌ویژه هنگام ترجمه از زبان فارسی به روسی اهمیت دارد، زیرا انتخاب نادرست نمود فعل منجر به بروز اشتباهات گرامری در زبان مقصد می‌شود، درحالی‌که در ترجمه از روسی به فارسی احتمال اشتباه بسیار کمتر است، زیرا این تفاوت در نمود فعل در زبان روسی فقط جنبه دستوری دارد و تأثیر چندانی بر معنی جمله نمی‌گذارد و به هیچ شکل در ترجمه به فارسی نمود پیدا نمی‌کند. نتایج به‌دست‌آمده در مقاله را می‌توان به اختصار در قالب جدول زیر نشان داد:

جدول ۱ نتایج به‌دست‌آمده

معنا در زبان روسی	ساختار در زبان روسی	شیوه بیان در فارسی	مثال
فعل امر ساده منفی	не + императив НСВ	فعل نهی ساده	Не покупай эту книгу. این کتاب را نخر.
فعل امر منفی با معنای تحذیر	не + императив СВ	افعال تحذیری + نفی فعل اصلی	(Смотри) не засни за рулем! (مواظب باش) پشت فرمان نخوابی!
فعل امر منفی برای تحذیر از اعمال غیرارادی	не + императив СВ	افعال تحذیری + نفی فعل اصلی	Не упади! (مواظب باش) نیفتی!
فعل امر منفی نشانگر بی‌تفاوتی گوینده	не + императива НСВ	واژه «خوب» + فعل نهی ساده	(Ну) не говори! (خوب) نگو!
فعل امر منفی نشانگر خواهش	не + императив НСВ	واژه‌های بیانگر خواهش + فعل نهی ساده	Не закрывайте! لطفاً (خواهش می‌کنم) نپنیدید!
ساختارهای تحذیر با فعل کمکی <i>мочь</i>	личная форма глагола <i>мочь</i> + инфинитив СВ	ترکیب «ممکن است» و ... + وجه التزامی فعل اصلی	Ты можешь упасть! (=не упади!) ممکن است بیفتی! (= مواظب باش نیفتی!)

ادامه جدول ۱

معنا در زبان روسی	ساختار در زبان روسی	شیوه بیان در فارسی	مثال
ساختارهای حاوی нельзя	нельзя + инфинитива НСВ (не разрешения совершения действия)	فعل کمکی «نباید» + فعل اصلی	Нельзя включать. نباید روشن کرد.
	нельзя + инфинитива СВ (невозможность совершения действия)	افعال کمکی «نمی توان»، «نمی شود» و ... + فعل اصلی	Нельзя включить. نمی شود روشن کرد.
ساختارهای حاوی نفی مصدر	не + инфинитив НСВ (категорическое запрещение совершения действия)	مصدر فعل اصلی + قیود «اکیداً»، «مطلقاً» (عنصر اختیاری) + فعل «ممنوع بودن» و مترادف‌های آن.	Яблоки не срывать! چیدن سیب ممنوع است!
	не + инфинитив СВ (категорическая невозможность совершения действия)	افعال کمکی «نمی توان»، «نمی شود» + قیود «به هیچ وجه»، «مطلقاً» (عنصر اختیاری) + فعل اصلی	Яблоки не сорвать! سیب‌ها را به هیچ شکل نمی توان چید.
ساختارهای دارای جملات بدون شخص	безличные слова (не надо, не следует, не обязательно и др.) + инфинитив НСВ	معادل‌های لغوی افعال بدون شخص روسی + وجه التزامی فعل اصلی	Не нужно брать плащ. لازم نیست بارانی برداشت.
	безличные слова (не надо, не следует, не обязательно и др.) + ли + инфинитив СВ	معادل‌های لغوی افعال بدون شخص روسی + وجه التزامی فعل اصلی + آهنگ پرسشی	Не нужно ли взять плащ? لازم نیست بارانی برداشت؟

۵. پی‌نوشت‌ها

در فارسی به صورت «گونه» و «نوع» فعل نیز ترجمه شده است.

1. aspect; вид;

۶. منابع

- مشکاة‌الدینی، م. (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی بر پایه نظریه گشتاری*. چ ۱۰. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- Аляри Шурэдели, М. (2007). *Значение форм повелительного наклонения русского языка и способы их выражения в персидском языке* (магистерская работа). Тегеран: Университет Тарбиат Модарес.
- Аркадьева, Э.В. и др. (1998). *Пособие по грамматике русского языка для иностранных учащихся*. – М.: Государственный институт русского языка имени А.С.Пушкина.
- Караванов, А.А. (2003). *Виды русского глагола: значение и употребление*. – М.: Русский язык.
- Пулькина, И.М и др. (1968). *Учебник русского языка для студентов-иностранцев*. – 4-ое изд. – М.: Высшая школа.
- Скворцова, Г.Л. (2003). *Употребление видов глагола в русском языке*. – 3-ье изд. – М.: Русский язык.